

odisaatio – mukailevat pitkälti läntisen kristillisen historian kehitystä. Ne eivät Fowdenin mukaan palvele tämän päivän tai tulevaisuuden monikulttuurista Eurooppaa, jossa ihmisten identiteetti on kytköksissä paitsi läntiseen kristilliseen tai juutalaiseen, myös itäiseen kristilliseen ja islamilaiseen historiaan. Ensimmäisen vuosituhannen aikana huomion tulisi suuntautua idemmäs, Itä-Rooman ja Persian, sittemmin islamilaisen valtakunnan keskuksiin ja niiden yhteiselle rajalle.

Fowdenin ehdottoma uusi periodisaatio pohjaa siihen, ettei antiikin sen enempää kuin myöhäisantiikkiin lopu, ellei näkökulmaksi valita jokseenkin syrjäistä latinalaista länttä. Niin kutsuttu ”long late antiquity” ei riitä vastaukseksi, sillä sekin heijastaa Fowdenin mukaan tarpeetonta ajatusta sivistyksen romahtamisesta tai jämähtämisestä, vaikka lykkääkin sitä tuonnemmas. Ensimmäisen vuosituhannen paradigmassa aristoteelinen intellektuaalinen traditio muodostaa pohjavireen. Fowden tarkoittaa sillä Aristoteleen kirjoituksen ympärille ajanlaskun alussa kehkeytyvää tulkinta- ja kommentaari-kulttuuria, joka kulminoituu noin tuhat vuotta myöhemmin Ibn Sinan tuotannossa.

Vastaavasti ajanlaskun alussa varhainen kristinusko ja rabbiininen juutalaisuus alkavat muotoutua ja Fowdenin mukaan ensimmäisen vuosituhannen loppuun mennessä voidaan myös islamin nähdä tulleen sellaiseksi uskonnolliseksi perinteeksi, jota voi verrata patristiseen kristinuskoon tai rabbiiniseen juutalaisuuteen. Hänen mallissaan antiikin filosofisen perinteen jatkumo saa keskeisimmän roolin. Heidän, jotka tänään piirtävät historian suuria linjoja, tulee huomioida paitsi juutalais-kristillis-islamilaisien monoteististen perinteiden myös kreikkalais-roomalaisen rationalismin merkitys historiassa sekä näiden nykyisyyteen asti jatkuva vaikuttavuus. Fowden kirjoittaa: ”I too end up offering the reader what is sometimes deri-

sively referred to as a ”grand narrative” – what is more, one based on concepts, and in particular religious concepts” (s. 9).

Eräs Fowdenin keskeinen idea on monoteistisille uskonnoille mutta myös aristotelismille ja roomalaiselle oikeudelle yhteinen kypsymisprosessi. Kypsytminen sisältää profeettallisen vaiheen lisäksi sekä pyhiin kirjoitusten vakiinnuttamisen että niihin kytkeytyvää oppineisuutta edustavan kommentaari-kulttuurin kehittymisen. Roomalaisen oikeuden, kristinuskon ja islamin tapauksissa prosessi saa muodon myös laajojen alueiden ja monien erilaisten ryhmien hallitsemiseen tähtäävässä politiikassa. Yksi suuri kehityskertomus, jonka Fowden kertoo ansiokkaasti kirjansa kuudennessa luvussa, on kysymys roomalaisen lain kehittymisestä rinnastettuna vastaaviin kehityksiin rabbiinisessa juutalaisuudessa, kristinuskossa ja islamissa. Hän huomauttaa, ettei patristinen kristinusko periaatteessa poikkea rabbiinisen ja islamilaisen kirjoitusten ja lain tulkinnan perinteiden muotoutumisesta. Kussakin on kyse ”kanonisaatiovaiheesta” eli kehityksestä, jossa kirjoitusten tulkintaa, oppia ja sosiaalista järjestystä systematisoidaan ja auktorisoidaan. Vastaava kehitys voidaan nähdä myös roomalaisessa laissa, joka saavuttaa eräänlaisen kulminaatiopisteensä Justinianuksen koodeksissa.

Stroumsan ja Fowdenin projekteissa on paljon päällekkäisyyttä ja yhteneväisyyttä, esimerkiksi tutkimuksen painopisteen siirtäminen itään. Tutkimusten taustalla on nähtävissä myös lukuisia yhteisiä tekijöitä. Eräs tällainen on epäilemättä Angelica Neuwirth, jonka tutkimus *Der Koran als Text der Spätantike* (2010) sijoittaa muslimien pyhän kirjan vahvasti myöhäisantiikin miljööseen. Neuwirthin mukaan arabiankielinen Koraani ei ole irrallaan juutalais-kristillisistä liturgisista perinteistä ja hellenistisestä retoriikasta, vaan kertoo näiden kulttuurien keskinäisestä läheisyydestä. Stroum-

san lähestymistavassa huomio onkin esi-islamilaisien kehityslinjoiden ymmärtämisessä siten, että islamin synty on mahdollista kytkeä niihin ja siten kontekstualisoida ja selittää sitä. Näin islamin historia ei ala tyhjästä eikä jää erilliseksi muusta Lähi-idästä.

Fowdenin mukaan tarkastelun ei tulisi päättyä islamin alkuun, koska tuolloin islam, sen mukainen perinne ja ajattelu jäivät vieraiksi. Historioitsijan on ymmärrettävä paitsi kristinusko ja (rabbiininen) juutalaisuus, myös islam uskontoperinteiksi, joiden piirissä profeettallinen ilmoitus muodostaa oppineisuuden kulttuuria ja hierarkioita. Abrahamin lapset ovat Fowdenille myös ja ennen kaikkea Aristoteleen perillisiä.

ANNA-LIISA TOLONEN
TEOL. MAIST., HELSINKI

PUHTAUDEN VELJET (RASA ʿIL IKHWÁN AL-SAFÁʿ)

Eläinten Oikeudenkäynti.
Suom. Janne Mattila.
Helsinki: Basam Books
2015. 351 s.

Eläinten oikeudenkäynti ihmisiä vastaan on erikoinen 900-luvulla laadittu teos, jonka on kääntänyt nyt suomeksi ensimmäistä kertaa filosofian tohtori Janne Mattila. Se on osa arvoituksellista 52 kirjeen kokoelmaa, jonka kirjoittajat kutsuvat itseään Puhtauden veljiksi ja uskollisuuden ystäviksi. Kirjoittajien todellista identiteettiä ei paljasteta missään vaiheessa. Useimpien tutkijoiden mukaan kyseessä on Irakin Basassa vaikuttanut kirjoittajaryhmä, mutta tästä ei ole täyttä varmuutta. Myös heidän uskonnollinen viiteryhmänsä on epäselvä, vaikkakin näyttää siltä, että Puhtauden veljien teksteissä on piirteitä ismailismista eli seitsemänmaalaisuudesta. Heidän ajattelussaan korostuvat esoteris-

mi ja suvaitsevaisuus eri uskonnollisia ryhmiä kohtaan. Kirjaimellisella tasolla uskonnot eroavat toisistaan, mutta kolmen suuren monoteistisen uskonnon syvätasolla on sama muuttumaton totuus.

Eläinten oikeudenkäynti alkaa kuvauksella Aadamin suvun ensivaiheista ja siitä, miten ihmiset alkoivat orjuuttaa eläimiä. Aluksi ihmiset söivät pääasiassa hedelmiä ja kasveja, etsivät turvaa luolista ja vuorten huipuilta sekä pelkäsivät villi- ja petoeläimiä. Sittemmin he alkoivat rakentaa kaupunkeja ja linnoituksia ja alistivat palvelukseensa laiduneläimet, kuten lehmät ja lampaat, sekä alkoivat käyttää hevosia ja aaseja. Lopulta ihmiset estivät eläimiä elämästä lajityypillisillä tavoillaan ja alkoivat myös metsästää niitä.

Kirjan varsinaiset tapahtumat sijoittuvat päiväntasaajan lähellä sijaitsevalle kuvitteelliselle saarelle nimeltään Sa'un. Tätä saarta hallitsevat jinnit, ihmiselle näkymättömät henkiolennot. Toisin kuin muualla maailmassa, eläimet elävät saarella vapaina. Eräänä päivänä merellä purjehtinut laiva ajelehtii myrskytuulien ajamana saarelle. Laivan matkustajina on eri ihmisryhmien edustajia käsityöläisistä oppineisiin. Saari miellyttää ihmisiä ja he asettuvat sinne. He luulevat saaren vapaita eläimiä karanneiksi orjiksi ja yrittävät vangita ne takaisin palvelukseensa. Eläimet ymmärtävät ihmisen aikomukset ja kääntyvät saaren jinnikuninkaan Biwarasp Viisaan puoleen puolustautuakseen ihmisiä vastaan. Hän kutsuu ihmiset ja eläimet luokseen ja eläinten oikeudenkäynti alkaa.

Eläinten oikeudenkäynti on sarja ihmisten ja eläinten todistuspuheenvuoroja. Ihminen perustelee omia näkökantojaan vetoamalla "uskonnollisiin perinteisiin ja järjellisiin perusteisiin". Sekä ihmisten että eläinten puheissa vilahtelee sitaatteja Koraanista, mainintoja Tooraan ja "Evankeliumiin". Eläinten puolustuspuheenvuoron aloittaa muuli, joka muistuttaa siitä, miten Juma-

la on suonut ihmisten asuttaa maata, mutta ei tuhota sitä. Mikään Koraanissa ei todista, että ihmiset ovat herroja ja eläimet heidän orjiaan.

Suurimmassa osassa ihmisen puheista toistuu ylemmydentunto. Ihminen perustelee omaa heruuttansa esimerkiksi seuraavalla tavalla: "Uljas ulkomuotomme, suora ryhtimme, pystyselkäinen asentomme, tarkat aistimme, terävä arvostelukykyemme, nokkela sielumme ja ylivertainen älymme todistavat kaikki meidän olevan isäntiä ja heidän [eläinten] orjiamme". Ihmiset myös väittävät olevansa armeliaita eläimiä kohtaan, kun he hoitavat ja ruokkivat niitä sekä suojelevat niitä monilta vaaroilta.

Eläinten vasta-argumenteissa ilmenee, että ihmisen muoto ei ole mitenkään erityinen. Eläinten muotojen moninaisuus on tarkoituksenmukaista niiden eloonjäämisen kannalta. Eläimet myös huomauttavat, että kaikki tämä on Jumalan tahtomaa. Kauneudesta eläimet antavat naturalistisen tulkinnan: kaunis ulkomuoto on jotain, mikä saa kunkin lajin koiraat ja naaraat haluamaan toisiaan ja lisääntymään. Eläinten aistit ovat ihmisenkin aisteja terävämpiä. Eläimet myös kyseenalaistavat ihmisten älyn. Mikäli he olisivat ylivertaisia älyltään, he eivät ylpeilisi sellaisella mikä on Jumalan lahjoittamaa. Älykkäät ylpeilevät vain omilla aikaansaannoksillaan. Ihmiset eivät ole myöskään armeliaita ja he eivät tiedä myötätunnosta juuri mitään.

Tämän vakuudeksi eläimet kuvailevat pitkään ja yksityiskohtaisesti erilaisia julmuuksia, joiden kohteeksi eläimet ovat joutuneet. Esimerkiksi pässi kertoo: "Näkisittepä, armon kuningas, meidät ihmisten vankeina, kun he riistävät pienet karitsamme ja erottavat heidät emoistaan anastaakseen heidän maitonsa omille lapsilleen. He kuljettavat karitsat kädet ja jalat sidottuina teuraspaikoille, nälkäisinä ja janoisina, heidän kirkuessaan turhaan armoa. Sitten näemme heidät teurastettuina,

nyljettyinä ja vatsat viillettyinä, aivot, pää, maksa ja sisälmykset teurastajien kokuissa, odottaen lihaveitsellä pilkkomista, kattilassa keittämistä tai vartaalla paistamista." Härkä, kameli ja elefantti todistavat myös yksityiskohtaisesti ihmisten heille aiheuttamista hirveyksistä. Ihmiset ovat kammottavalla tavalla tietämättömiä ja alhaisia, he eivät ole oppineita, heillä on ristiriitaisia oppoja ja vääriä uskomuksia. Sika kertoo omassa puheenvuorossaan lukuisista erimielisyyksistä, jotka kohdistuvat sianlihan syömiseen. Siat ovat hämillään, sillä he eivät enää tiedä, ketä heidän tulisi kiittää ja ketä syyttää sorrostaan.

Ihmiset näyttävät olevan keskenäänkin erimielisiä eläinten kohtelusta ja niiden merkityksestä. Mikäli kuningas päättää, että eläimien orjuuttamisesta on luovuttava, jotkut "kaupunkilaisista" ovat valmiita myymään eläimet ja keräämään niistä hyvän tuoton. "Paimentolaiset" ovat tällaisesta ajatuksesta kauhuissaan. He ehdottavat omasta puolestaan, että eläimiä voisi kohdella paremmin, helpottaa niiden taakkaa, osoittaa niille myötätuntoa ja armoa. Eläimet ovat lihaa ja verta samoin kuin ihmiset: myös ne tuntevat ja kokevat kipua. Eläimiä ei ole luotu ihmisten alaisuuteen palkintona ihmisten ansioista, eivätkä ne ole myöskään tehneet syntiä.

Parantaakseen neuvotteluasemiaan, eläimet päätyvät kutsumaan jokaiselta eläinten ryhmältä edustajan, joka parhaiten kykenee puolustamaan eläinten asiaa oikeudenkäynnissä. Jokaisella ryhmällä on omat ansionsa, omanlaiset puheet, arvostelukyvyt ja perusteluiden lahjat. Teoksessa seuraa pitkäkö kuvaus eri eläinryhmistä sekä niiden ominaisuuksista. Petoeläimet, linnut, merieläimet, matelijat ja hyönteiset valitsevat joukoistaan edustajansa. Teksti on hämmästyttävän ilmeikstä, eläinten käymät keskustelut runollisen kauniita ja kuvaukset eri eläimistä ja kuvausten runsaat yksityiskohdat ilahduttavia. Mones-

sa kohdassa lukija tulee myös ylläte-tyksi. Erityisesti pienet eläimet, kuten hyönteiset nousevat esiin. Mehiläisen hyveellisiä ominaisuuksia, kuten sen ruumiinrakennetta ja yhteisöllistä elämää käydään läpi yksityiskohtaisesti. Kuningas osoittaa Yasubille, mehiläiselle, hyönteisten kuninkaalle ja profeetalle enemmän kunniaa ja arvonantoa kuin yhdellekään toiselle oikeudenkäynnin osapuolten puhemiehistä. Sirkka esittää erään kirjan liikuttavimmista puheista, jossa hän ylistää pienikokoisia, alastomia, köyhiä ja neuvottomia eläimiä. Juuri heikkorakenteisimmat ovat vakaimpia ja tynnimpiä hengeltään. Jumala on asettanut ne tarkoin varjeltuihin paikkoihin, kuten kasveihin, multa tai lantaan. Hän loi niiden ruumiin sellaisiksi, että ne kykenevät imemään itseensä kosteutta ja ravitsemaan itsensä. Niillä ei ole käsiä, jalkoja tai suuta, ne eivät näe tai kuule. Jos ihmiset pohtisivat eläinten saamia siunauksia, he ymmärtäisivät, että Jumalan johdatus ulottuu aina pienistä luoduista suuriin saakka.

Eläinten puheenvuoroissa näkyy voimakas kritiikki ihmisiä kohtaan. Ihmiset rohamuavat ja tuhlaavat luonnonvaroja. Ihmiselämä on täynnä kärsimyksiä ja sairauksia, he joutuvat pelkäämään omaisuutensa puolesta. Jokaista hyvää kohti on paha, jokaista nautintoa kohti on kipu. Näistä kaikista eläimet ovat vapaita. Tekstissä otetaan myös kantaa uskontoihin, osittain ristiriitaisesti. Jopa ihmisten uskonnot ja niiden tavat ovat rangaistuksia syntien sovittamiseksi. Ihmiset tarvitsevat opettajia ja pyhiä tekstejä, mutta eläimille Jumala on paljastanut kaiken – ilman välittäjiä tai lähettäjiä. Eläimille kaikki paikat ovat moskeijoita ja temppeleitä, kaikki ilman-suunnat rukoussuuntia. Kuten satakielellä toteaa, eläinten ulkomuodot ovat moninaiset, mutta sielultaan ne ovat yhtäläisiä. Eläimet ovat yhteen Jumalaan uskovia muslimeja. Ihmisillä on sen sijaan moninaisia uskomuksia ja oppeja, joiden kan-

nattajat kiroavat ja tappavat toisiinsa. Toisin kuin ihmisille, eläimille ei ole luvattu Paratiisin ihanouksia, vaan ei myöskään Helvetin kauhuja.

Eläinten oikeudenkäynti on ollut suomentajalle epäilemättä haastava tehtävä. Sanaston rikkaus ja monipuolisuus välittyvät lukijalle kuitenkin ihailtavalla tavalla. *Eläinten oikeudenkäynti* sijoittuu osaksi Puhtauden veljien luonnontieteellisiä kirjoituksia, sen ei ole siis katsottu kuuluvan oman aikansa luonnontieteisiin ja lääketieteeseen, samoin filosofisiin ja teologisiin käsityksiin. Ilman suomentajan tekemiä tarkkoja selityksiä monet näistä huomautuksista jäisivät lukijalta ymmärtämättä. Teksti ei ole kuitenkaan raskaslukuinen, päinvastoin. Vaikka teksti on satoja vuosia vanha ja kirjoitettu arabialaisessa kulttuurikontekstissa, se on nykylukijalle mukaansatempaavaa, jopa liikuttavaa. Eläintenoikeuksien näkökulmasta *Eläinten oikeudenkäynti* on myös ajankohtainen ja ajatuksia herättävä puheenvuoro.

RITVA PALMÉN
TEOL. TRI, PORVOO

MONA SIDDIQUI
Christians, Muslims and Jesus. New Haven and London: Yale University Press 2013. 285 s.

Vuonna 1963 Pakistanissa syntynyt Mona Siddiqui on tarttunut kiinnostavaan ja haastavaan aiheeseen teoksessaan *Christians, Muslims and Jesus*. Siddiqui on itse muslimi ja työskentelee islamin ja uskontojen välisen dialogin professorina Edinburghin yliopistossa. Hän osallistuu aktiivisesti yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen kirjoituksillaan ja pyrkii edistämään muslimien ja kristittyjen

välistä vuoropuhelua ruohonjuuritason projektien kautta.

Siddiqui käsittelee teoksessaan kysymystä kahden maailmanuskonnon, kristinuskon ja islamin välisestä dialogista ja sen mahdollisuuksista. Kuten hän toteaa, teologiset aiheet eivät ole toistaiseksi herättäneet yhtä paljon keskustelua uskontojen välisessä ajankohtaisessa keskustelussa kuin poliittis-yhteiskunnalliset teemat. *Christians, Muslims and Jesus* -teoksen keskiössä ovat erityisesti kristologiset kysymykset. Siddiqui tunnustaa, miten monien muslimien on vaikea suhtautua Jeesusta koskeviin teologisiin kysymyksiin neutraalisti. Häntä kuitenkin kiinnostaa, mitä annettavaa ristinteologiassa voi olla nykypäivän muslimeillemme. Ristinteologisen tematiikan lisäksi Siddiqui pyrkii tarjoamaan eräänlaisen ”lähdeteoksen”, johon hän on koonnut sekä kristinuskon että islamin päälähteiden näkemyksiä Jeesuksesta. Tätä tarkoitusta varten Siddiqui on ottanut mukaan paljon pitkäköjiä viittauksia.

Siddiquin tähtäyspisteenä on tuoda selvästi esiin eri opinkohtien kehitys ja niiden väliset jännitteet eri uskontokuntien välillä. Kristittyjen ja muslimien välinen dialogi jää pinnalliseksi ilman todellista ymmärrystä siitä, mikä on Jeesuksen rooli kristinuskossa.

Siddiqui esittää varauksia sen suhteen, että keskustelu Jeesuksen jumaluudesta voisi olla hedelmällinen yhtymäkohta islamin ja kristinuskon väliselle dialogille. Sen sijaan hän kannattaa keskittymistä Jeesukseen profeettana, vaikkakin Koraa- nin ja Uuden testamentin käsitykset profetiasta ja profeettojen merkityksestä poikkeavat toisistaan. Tätäkin enemmän Siddiqui painottaa keskustelua Jeesuksen elämän, kuoleman, ylösnousemuksen ja läsnäolon merkityksestä kristityille. Jeesuksen elämä on keskeistä myös muslimien teksteissä, runoudessa, riiteissä ja hurskaudessa. Jeesus saa ainoana Koraanissa epiteetit ”sana” ja ”Jumalan henki”. Siddiquin mukaan uskon-